

گزارشی از ششمین کنفرانس بین‌المللی انجمن فرهنگ نگاری اروپا^۱

مصطفی عاصی

عصر روز سه‌شنبه هشتم شهریور ماه ۱۳۷۳ (سی‌ام اوت ۱۹۹۴)، تالار بزرگ «اولا» در دانشگاه آزاد آمستردام شاهد مراسم گشایش ششمین کنفرانس فرهنگ نگاری اروپا بود که به مدت پنج روز ادامه یافت.

این کنفرانس یکی از مهمترین رویدادهایی است که هر دو سال یکبار، از آغاز تأسیس انجمن در سال ۱۹۸۳ تاکنون، فرهنگ نگاران حرفه‌ای و آماتور، نظریه پردازان و پژوهشگران این رشته را از سراسر جهان گرد هم می‌آورد. در کنفرانس اخیر بیش از یکصد و چهل تن از اعضای فعال انجمن به ارائه مقالات، نظریات و نتایج پژوهشهای خود پرداختند و چندین برابر این تعداد نیز به عنوان شرکت‌کننده و مهمان حضور داشتند.

برنامه کنفرانس در دو بخش کلی جلسات سخنرانی و نمایشگاه طرحهای اجرایی و پژوهشی سازماندهی شده بود، که هر بخش نیز به موضوعهای تخصصی دسته‌بندی

1. European Association for Lexicography. (EURALEX)

می‌گردید. در بخش سخنرانی، هر روز به یک موضوع اختصاص داشت و نخستین سخنرانی هر روز به صورت عمومی برگزار می‌شد و در برگیرنده مسائل و مطالب مقالات همان روز بود. پس از آن، سخنرانیهای تخصصی در سالنهای چندگانه به طور موازی انجام می‌گرفت.

نخستین مقاله روز چهارشنبه را پی‌یت سوانپول^۱ با عنوان «مسائل، نظریه‌ها و روشهای پژوهش معناشناختی در فرهنگ‌نگاری کنونی» ارائه نمود که با نقل‌گفته‌ای از لادیسلاو زگوستا آغاز می‌شد: «هر اثر فرهنگ‌نگاری درست و کارآمد بر بنیاد نظریه‌ای خوب استوار است». وی آنگاه به جمع‌بندی مطالبی که در مقاله‌های روز دوم مطرح می‌شدند پرداخت، که عنوان کلی آنها نیز معنای واژه یا معناشناسی واژگانی بود. چندین مقاله به جنبه‌های نظری تحلیلهای معنایی در فرهنگها می‌پرداختند و برخی نیز با تکیه بر یافته‌های تجربی، راههای نوینی را در این زمینه پیشنهاد می‌نمودند.

برای نمونه مایکل راندل و نیک هام^۲، از انتشارات لانگمن، در سخنرانی خود زیر عنوان «یک طرح مفهومی نوین از زبان انگلیسی» به نوآوریهای فرهنگ فعال ساز زبان لانگمن اشاره داشتند و چگونگی طراحی و ایجاد چارچوبی جدید برای مفاهیم و بهره‌گیری از تجربه‌ها و مدلهای گذشته را شرح دادند و اینکه چگونه این فرهنگ برای برآوردن نیاز کاربران در آفرینش زبانی تدوین شده است. مقاله مشترک پدر سن، کیرشمایر و شوسلر^۳، از دانشگاههای اودنس و کپنهاگ، ترکیب معناشناسی و نحو را در فرهنگهای تک‌زبانه مورد بحث قرار می‌داد و روشی تازه را برای تعریف و تفکیک مفاهیم، با توجه به این ترکیب، ارائه می‌کرد.

آنابراش^۴، از مرکز تکنولوژی زبان دانمارک، بخشی از پروژه بزرگ

1. Piet Swanepoel (University of South Africa)

2. Michael Rundell and Nik Ham (Longman)

3. B.S Pedersen, S. Kirchmeier and L. Schosler (Odense and Copenhagen)

4. Anna Braasch (CST, Denmark)

دلیس^۱ را در مقاله‌ای با نام «جایی برای اعمال سلیقه شخصی نیست، مگر در فرهنگها» تشریح کرد. دلیس پروژه‌های بسیار گسترده و بین‌المللی است که رهیافت فرهنگ‌نگاری تازه‌ای را بر بنیاد پیکره‌زبانی به کار می‌گیرد و دارای هفت بخش کاری مختلف است. در این کنفرانس چندین مقاله، از کشورهای گوناگون درباره بخشهایی از این پروژه بود که برخی از ویژگیهای آن را می‌توان چنین بر شمرد:

- توصیف واژگان بر پایه واقعات عینی و موجود در پیکره‌زبانی،

- واژگان‌شناسی مقابله‌ای چند زبان با استفاده از حوزه‌های مشترک معنایی آنها و

بر بنیاد یک فرضیه مشترک،

- به‌کارگیری مدلی مشترک و توصیفی برای تعیین واژگان

- فراهم ساختن ابزارهای جستجوی پیکره‌زبانی، مدل‌سازی صوری و ضبط و

تدوین فرهنگ.

دلیس فعلاً سه زبان انگلیسی، آلمانی و دانمارکی را در بر می‌گیرد و چندین دانشگاه و مؤسسه علمی در اجرای آن همکاری دارند. در این طرح از فرضیه نوین معناشناسی چارچوبها یاچار چوب شناخت، که اخیراً چارلز فیلمور^۲ آن را ارائه کرده، بهره‌گیری شده است.

چندین مقاله این روز نیز به ارتباط میان پردازش زبان طبیعی (NLP) با مدل‌های معناشناسی واژگانی، اطلاعات واژگانی و فرهنگهای ماشینی اختصاص داشت. در پایان روز دوم میزگردی زیر عنوان «مسائل معنایی واژگان در فرهنگها» در تالار بزرگ کنفرانس و با شرکت یک هیئت تخصصی^۳ برگزار گردید، و مسائل عمده مطرح شده در مقالات این روز مورد بحث و نقد قرار گرفت و در پایان، نکات زیر به عنوان نتیجه‌گیری

1. DELIS = Descriptive Lexical Specifications

2. Charles Fillmore (Berkeley)

۳. این میزگرد را ویلی مارتین استاد دانشگاه آمستردام اداره می‌کرد و یکی از شرکت‌کنندگان برجسته در این جلسه، ژرژ کلبیر (Georges Kleiber) استاد دانشگاه استراسبورگ بود.

کلی از سوی شرکت کنندگان پیشنهاد شد:

- ۱- تأکید بر به کارگیری پیکره زبانی و اهمیت آن در هر چه نزدیکتر ساختن فرهنگ‌نگاران به زبانی واقعی و دوری از پرداخت انتزاعی به واژگان.
- ۲- تأکید بر شرط قابل اعتماد بودن پیکره زبانی با توجه به معیارهای عینی و عملی متعدد.
- ۳- توجه جدی به پردازش زبان طبیعی و ارزشهای راستین آن در امر فرهنگ‌نگاری.

۴- لزوم توجه به ساختار درونی معنا، گوناگونیهای اجتماعی و کارکردی آن. سومین روز با سخنرانی عمومی اولریش هاید^۱، از مرکز زبان‌شناسی رایانه‌ای دانشگاه اشتوتگارت، آغاز شد. وی پس از مروری گزارش‌گونه بر مجموعه مقالاتی که قرار بود در روز سوم و با موضوع مشترک «واژه‌ها در ترکیب» ارائه شوند، تصویری فشرده و روشن‌گر از پیشینه و موقعیت کنونی این شاخه از مطالعات واژگانی به دست داد و مهمترین و تازه‌ترین تجربه‌ها را در این زمینه بر شمرد. وی که در چند طرح بزرگ واژگان‌نگاری کشورهای اروپایی شرکت دارد، با اطلاعاتی گسترده و تسلطی فوق‌العاده مشخصه‌های پدیده ترکیب را از دیدگاههای نحوی، معناشناختی و کارکرد شناختی معرفی و روشهای عملی و رایانه‌ای برخورد با این پدیده را تشریح کرد. از مقاله‌های جالب این بخش، یکی «اصطلاحات در شبکه‌ای معنایی» بود که دیمیتری دوبروولسکی^۲ از آکادمی علوم روسیه، عرضه کرد و طی آن چگونگی تدوین یک فرهنگ تازه اصطلاحات را بر اساس روابط مفهومی واژگان (مانند تزاروس) و باروشهای غیر قرار دادی فرهنگ‌نگاری تشریح کرد.

1. Ulrich Heid (Stuttgart)

2. Dmitrij Dobrovol'skij (Russian Academy of Sciences)

اولا کلاوسن و اریکالیلی^۱ از شورای زبان سوئد، در مقاله مشترک خود معیارهایی برای شناسایی و ارائه اصطلاحات در یک فرهنگ ویژه عبارات مطرح نمودند و نیز توضیح دادند که چرا برخی از اصطلاحات، معادلهای غیر اصطلاحی دارند و چه رابطه پویایی میان اصطلاحات، ضرب المثلهای، و تشبیهات وجود دارد.

راینهارد هارتمن^۲، از دانشگاه اکستر انگلستان، در مقاله‌ای با عنوان «کاربرد پیکره زبانی متشکل از متنهای موازی در یافتن معادلهای ترجمه‌ای برای فرهنگهای دو زبانه» به بازنگری نتایج طرحها و کارهای فرهنگ‌نگاری گوناگونی پرداخت که طی پانزده سال گذشته در گوشه و کنار جهان، با بهره‌گیری از نظریه متن‌شناسی مقابله‌ای (که خود وی آن را پرورده است) به شکل موفقیت آمیزی اجرا گردیده‌اند.

فرانک ناولز و پیتر روه^۳، از دانشگاه استون بیرمنگام، «پردازش زبان طبیعی و مفهوم توزیع» را به عنوان اساس فرهنگ‌نگاری مطرح نمودند و کاربرد پایگاههای داده‌های بسیار بزرگ را یکی از امکانات نوین این رشته دانستند.

«نقشهای واژگانی و ترجمه ترکیبات» را دیرک هیلن، از دانشگاه اوترخت و کری ماکسول، از دانشگاه اسکس^۴ عنوان سخنرانی خود قرار داده بودند و به تشریح فهرست واژگانی یک سیستم ترجمه ماشینی پرداختند که می‌تواند ترکیبات را نیز ارائه نماید.

بحث گروهی پایان روز نیز به مسائل ترکیبات و با همایی واژه‌ها در فرهنگ اختصاص داشت و هیئت گرداننده بحث نیز همگی از کارشناسان و پژوهندگان فعال این عرصه بودند.^۵ بررسی کارهای تجربی و انجام شده در این زمینه نیز بخش عمده‌ای از

1. U. Clausen and E. Lyly (Stockholm)   2. R. R. K. Hartmann (Exeter)
3. F. Knowles and P. Roe (Birmingham)
4. D. Heylen and K. Maxwell (Utrecht and Essex)

۵. در این میزگرد فرانتس هاوسمان (F.J. Hausmann) و چند تن دیگر شرکت داشتند و ویلم مینیس (W. Meijs) از دانشگاه آمستردام، آن را اداره می‌کرد.

بحث میزگرد را تشکیل می‌داد و بویژه فرهنگ ترکیبات زبان انگلیسی BBI^۱ ارزیابی و تحلیل گردید.

روز جمعه با سخنرانی چارلز فیلمور^۲، از دانشگاه کالیفرنیا در برکلی، آغاز شد که زیر عنوان «فرهنگ‌نگاری و بررسیهای مردم‌شناختی معنا» به ارائه نظریه جدید خود معناشناسی چارچوبها پرداخت. از دیدگاه وی، ارائه دقیق معانی و مفاهیم تنها با در نظر گرفتن بافتهای اجتماعی، زبانی و دیگر محیطها امکان پذیر است و این کار باید در چارچوبهای زمینه‌ای، اطلاعی، درونی و بیرونی انجام یابد. به سخن دیگر، برای آنکه بتوانیم مفاهیم و اطلاعات فرهنگی و اجتماعی خاصی را از راه تعاریف واژه‌نامه‌ای به کاربران انتقال دهیم، باید بدانیم که این واژه نامه یا فرهنگ برای چه کسانی یا چه گروهی از مردم و با چه زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی، مذهبی و مانند اینها تدوین می‌گردد. هرگونه جهت‌گیری و یا بی‌توجهی به زمینه‌های فکری کاربران می‌تواند مشکلات بزرگی را به وجود آورد. نکته دیگری که وی در سخنان خود مورد تأکید قرار داد، لزوم فراهم آوردن چارچوبهایی برای پردازش رایانه‌ای داده‌ها، بویژه توجه به حوزه پردازش زبان طبیعی (NLP) بود.

مقاله‌های دیگر این روز از تنوع موضوع بیشتری برخوردار بودند، مثلاً چندین گفتار به کاربرد فرهنگها و روشهای سودمند یا دشواریهای استفاده از آنها اشاره داشتند. از جمله، کریستاوارانتولا^۳ از دانشگاه تامپره فنلاند، کاربران فرهنگها را عاملان اصلی و

1. The BBI Combinatory Dictionary of English

۲. از آنجا که نگارنده شنیده بود پروفیسور فیلمور با وجود آنکه از نظر علمی هنوز بسیار فعال به شمار می‌آید بتازگی بازنشته شده است، در فاصله میان جلسات دلیل این امر را از وی پرسید. ایشان در پاسخ گفت که دلیل آن، پیشنهاد مناسبی است که برای بازنستگی دریافت کرده است و این خود باعث می‌شود، از مشغله تدریس رها شده به کارهای مورد علاقه و جدی تری پردازد. وی یادآور شد که ارتباطش با دانشگاه کالیفرنیا نیز برقرار می‌ماند.

3. K. Varantola (Tampere)

تعیین‌کننده در تصمیم‌گیریه‌های کار فرهنگ‌نگاری نامید و استفانیانو کورینی^۱، از دانشگاه پروجای ایتالیا، با ارائه فهرستها و آمار مفصل، به تشریح مراحل و نتایج پژوهشی پرداخت که نحوه استفاده دانشجویان رشته مترجمی را از فرهنگها در دانشگاههای ایتالیا مورد ارزیابی قرار داده بود.

سخنان آلن کیرکنس^۲، از دانشگاه اوکلند زلاندنو، درباره بررسی و مقایسه ترکیبهای تازه، با استفاده از ریشه‌های یونانی و لاتینی در سه زبان انگلیسی، آلمانی و فرانسه بود که بویژه در فرهنگهای تاریخی و علمی بسیار دیده می‌شوند. وی برای نمونه جزء ترکیبی aero را در شمار زیادی از ترکیبهای زبانهای اروپایی در نظر گرفته و جنبه‌های گوناگون ساختمان آنها و نحوه برخورد فرهنگهای مختلف را با این گونه ترکیبات مورد ارزیابی قرار داده بود. آلن کیرکنس در پایان، پیشنهاد تدوین یک فرهنگ همه اروپایی لاتین نو را مطرح ساخت.

روز شنبه یکسره به بحث درباره طرحها و پروژه‌های فرهنگ‌نگاری و واژگان‌شناسی اختصاص داشت و افزون بر ارائه مقالات پژوهشی و گزارشها، نزدیک به پنجاه طرح اجرایی نیز به صورت پوستر و نمایش کامپیوتری عرضه شده بود. گرچه نمایشگاه از نخستین روز تا پایان کنفرانس دایر بود، اما روز شنبه همه فعالیتها بر این بخش متمرکز بود.

این نمایشگاه به بخشهای موضوعی زیر تقسیم می‌شد:

اصطلاح‌شناسی، واژگان‌شناسی، ترکیبات، واژگان و تسهیلات رایانه‌ای، فرهنگهای تک‌زبان، فرهنگهای دو‌زبان و فرهنگهای تاریخی، در اینجا به برخی از پروژه‌ها تنها به عنوان نمونه اشاره می‌گردد:

اولریش هاید به معرفی طرح جامع دلیس پرداخت و روشهای رایانه‌ای ایجاد واژگان را بر بنیاد پیکره زبانی تشریح کرد. همان‌گونه که پیشتر یاد گردید، پروژه دلیس با همکاری

چندین دانشگاه کشورهای اروپایی اجرا شده است و اساس نظری آن را نظریه معنانشناسی چارچوب شناخت چارلز فیلمور تشکیل می‌دهد.

مورتن بنسون^۱ طرح فرهنگهای دوزبانه ترکیبی را در بخش ترکیبات به نمایش گذاشته بود و جواد لوشی^۲ از دانشگاه تیرانا، نیز طرحی را با نام ترکیبات در فرهنگهای دوزبانه آلبانی ارائه می‌نمود که ویژگیهای در خور توجهی داشت.

پروژه درخت واژگان را هنری برگر^۳، از آمریکا، معرفی می‌کرد که سالهاست به اجرا در آمده و روایت‌های پیشرفته آن هر چندگاه عرضه می‌شود.

جک هالپرن^۴ در بخش واژگان و تسهیلات رایانه‌ای، پایگاه داده‌هایی را برای تدوین فرهنگهای زبان ژاپنی معرفی می‌کرد.

انتشارات کالینز به معرفی طیف گسترده‌ای از فرهنگهای گوناگون دست زده بود که همگی بر پایه پیکره زبانی معروف COBUILD و با همکاری دانشگاه بیرمنگام فراهم شده‌اند. از ویژگیهای چشمگیر این مجموعه، یکی نیز سیستم اطلاع رسانی مستقیم این پیکره زبانی از راه شبکه‌های رایانه‌ای است^۵ که با پرداخت حق اشتراک سالانه می‌توان به آن دسترسی یافت.

همچنین انتشارات آکسفورد، راتلج، دی گرویتز، لانگمن و سازمانهای AND و وان داله^۶، آخرین دستاوردهای علمی خود را به معرض نمایش گذاشته بودند.

نگارنده نیز در این بخش، گزارشی از طرح رایانه‌ای را با عنوان «فرهنگ دو زبانه اصطلاحات زبان‌شناسی» همراه با پوستر و نمایش سیستم رایانه‌ای عرضه داشت. در این روش، که از نظریه متن‌شناسی مقابله‌ای هارتمن بهره‌گیری شده است، با کمک متنهای موازی در دو زبان، استخراج واژگان و معادل‌یابی انجام می‌پذیرد.

1.M.Benson (Pennsylvania)

2.X.Lloshi (Tirana)

3.G.H.Burger (Missouri)

4.J.Halpern (Tokyo)

5.Collins Cobuild Direct

6.Van Dale Lexicografie (Utrecht)

بامروری بر مجموعه گفتارها و پروژه‌های ارائه شده در ششمین کنفرانس فرهنگ‌نگاری، می‌توان نکات زیر را مایه‌های اصلی و فراگیر این گردهمایی به شمار آورد:

۱- اختصاص مهمترین موضوعهای مورد بحث به روشها و نظریه‌های تحلیل معنایی و مسئله ترکیب و ساختهای ترکیبی.

۲- تأکید بر نقش اساسی و حتمی روشها و امکانات رایانه‌ای در همه پروژه‌های فرهنگ‌نگاری.

۳- دگرگونی و تحول رشته فرهنگ‌نگاری و بویژه پایگاههای داده‌ها به واسطه پیدایش و گسترش بسته برنامه‌های کاربردی و نرم افزارهای پیش رفته در این زمینه.

۴- تأکید فرهنگ‌نگاران حرفه‌ای و فعال و نیز نظریه پردازان این رشته بر لزوم بهره‌گیری از پیکره زبانی و داده‌های واقعی و متن پیوسته در همه زمینه‌های فرهنگ‌نگاری.

۵- لزوم توجه هر چه بیشتر به نظریه‌های زبان‌شناختی در جهت بهبود روشها و بالا بردن کیفیت فرهنگها.

۶- لزوم هماهنگی، همکاری و تفاهم بیشتر میان فرهنگ‌نگاران و کارشناسان رشته پردازش زبان طبیعی (NLP).

عصر روز شنبه اجلاس عمومی انجمن فرهنگ‌نگاری اروپا با حضور اعضای انجمن تشکیل گردید. پس از گزارشهای مالی و اداری توسط خزانه‌دار اوله نورلینگ^۱، سوانکیتز^۲ رئیس کنونی انجمن گزارشی کلی در باره فعالیت‌های انجمن ارائه نمود. وی آنگاه اعلام کرد که بنا به درخواست هیئت رئیسه کنونی، برای تقدیر از کوششهای دکتر هارتمن، رئیس پیشین انجمن، قبلاً بدون حضور او جلسه‌ای تشکیل گردید، و در آن جلسه، ضمن یادآوری تأثیر آشکار وی در پیشبرد هدفهای انجمن، از جمله برگزاری

1. Ole Norling – Christensen (Copenhagen)

2. Sue Atkins (Oxford)

سمینارها و دوره‌های آموزشی گوناگون بین‌المللی (مانند طرح ارازاموس^۱، تأسیس مرکز پژوهش‌های فرهنگ‌نگاری در دانشگاه اکستر، کمک به بنیادگذاری جایزه فرهنگ‌نگاری ورباتیم^۲ و انتشار تعداد بسیار زیادی کتاب و مقاله مهم در این زمینه)، پیشنهاد شده است که به پاس همه این خدمات، اکنون که او در نظر دارد از عضویت هیئت رئیسه کناره‌گیری کند،^۳ عضویت افتخاری دائمی انجمن به وی اعطا گردد.

این پیشنهاد به اتفاق آراء مورد تصویب اعضای مجمع عمومی قرار گرفت. در این جلسه همچنین از زحمات رابرت ایلسن^۴ سردبیر مجله بین‌المللی فرهنگ‌نگاری نیز سپاسگزاری شد.

آنگاه انتخاب هیئت رئیسه جدید انجام گردید و فرانک ناولز^۵ به عنوان رئیس جدید انجمن فرهنگ‌نگاری اروپا برگزیده شد.

هفتمین کنفرانس EURALEX در سال ۱۹۹۶ در کشور سوئد برگزار خواهد شد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. طرح ارازاموس (ERASMUS) با همکاری چندین کشور اروپایی و با هزینه جامعه اروپا اجرا می‌شود و به تربیت فرهنگ‌نگاران در سطح بالاتر از لیسانس می‌پردازد.
۲. جایزه سالانه ورباتیم (Verbatim Award) برای حمایت از فعالیتهای فرهنگ‌نگاری که پشتوانه مالی ندارند در نظر گرفته شده است و هر سال، از میان داوطلبان به چندتن که واجد شرایط تشخیص داده شوند تعلق می‌گیرد.
۳. دکتر هارتمن خود در باره انگیزه‌اش به نگارنده گفت که این انجمن را مانند کودکی می‌داند که وی آن را به وجود آورده است و اکنون می‌خواهد در کناری بایستد و رشد و بالندگی آن را نظاره‌گر باشد.
4. R. Ilson (Internationsl Journal of Lexicography)
۵. فرانک ناولز، استاد دانشگاه استون بیرمنگام، یکی از چهره‌های برجسته در زبان‌شناسی رایانه‌ای و فرهنگ‌نگاری به شمار می‌آید.